

OSMANLICA MİZAH SÜRELİ YAYINLARINDA MİZAHIN KODLARI

Ruhi İNAN*

Öz

Salvatore Attardo mizahı; komiklik, aykırılık, fikir ve eleştiri kelimeleriyle açıklar ve bu dört kelimenin bir metinde (görsel, yazılı ve sözlü) bir araya geldiğinde ne kadar etkili bir güce dönüşebileceğinden bahseder. Tanzimat'la birlikte hareketlilik kazanan süreli yayınlara mizah dergi ve gazetelerinin de eklenmesiyle, o güne kadar sözlü anlatım geleneğinde kalan mizahın görünmeyen etkisi, daha somut hâle gelmiştir. 1870 yılında basın hayatına giren ilk mizah gazetesi Diyojen'in dört defa kapatılması, bu etkinin tespiti/tezahürü noktasında önemli bir yerde durmaktadır. 1870'lerde başlayıp Cumhuriyet'e kadar gelen mizahın serüveni, bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır ve Diyojen, Akbaba gibi daha önce tetkik edilmiş gazeteler de bu çalışmada dikkate alınmıştır. 1874'te yayın hayatına başlayan Kahkaha, 1909'da yayın hayatına başlayan Curcuna ve 1915'te yayın hayatına başlayan Davul adlı gazeteler, mizah süreli yayıncılığının seyrini ve kodlarını anlamak noktasında önemli kavşaklarda durmaktadır. Çalışmada her süreli yayın kendi dönemi içerisinde tahlil edilip dönemin mizah anlayışı ortaya konulmuş, bahsi geçen dört süreli yayın tavassutuyla genel olarak Türk mizah yayıncılığında mizahın yeri ve seyri tespit edilmiştir. Çalışmada bahsi geçen yayınların; yayın politikaları, muhteva yayın politikası uyumu, mizahın farklı türlere nasıl yansıdığı ve bu dergilerde hangi türün kullanıldığı,(karikatür, fıkra, anekdot vs.), mizah dergi ya da gazetesinin şekli unsurları (sayfa yapısı, harf karakteri, kapak sunumu ve dizaynı, kaç sayfadan oluştuğu) değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Türk Edebiyatında mizah, mizah süreli yayınları, Mizah, Diyojen, Davul, Kahkaha, Curcuna, Akbaba.*

*Okutman Dr., Balıkesir Üniversitesi, ruhiinan@hotmail.com

THE CODES OF HUMUOR IN THE OTTOMAN TURKISH HUMUOR PERIODICALS

Abstract

Salvatore Attardo explains humor with the words joke, contrariety, idea and criticism, and says when these four words come together (visually, in written, verbally) they can turn into quite an effective power. With the addition of humor magazines and journals to the periodicals which became popular with The Tanzimat Period, the invisible effect of humor that had remained in oral narrative tradition until then became more concrete. Diyojen, the first humor journal published in 1870, was closed four times and has an important place in the determination/manifestation of this effect. The journey of humor from 1870s to the Republic period forms the base of this study, and the journals as Diyojen and Akbaba that were examined before have also been considered in this study. The journals of Kahkaha, which was first published in 1874, Curcuna, which was published in 1909 and Davul, which was first published in 1915, have an important role in understanding the process and the codes of the Ottoman Turkish humor periodicals. The present study will evaluate those humor periodicals in terms of the publishing policies of these publications, the concordance of the publishing policy and the content, how humor was reflected on the other genres and which genres were used in these magazines, (comics, joke, anecdote etc.), the shape of the humor magazines or journals (layout, the lettering, the presentation and the design of the cover, its containing how many pages). Thus, each periodical will be analyzed in its own period and the sense of humor of that period will be presented, and the place and the process of humor in the Turkish humor publishing will be determined generally with the intervention of the four aforementioned periodicals.

Keywords: *In the Turkish literature humor, humor periodicals, humor, Diyojen, Davul, Kahkaha, Curcuna, Akbaba.*

1. GİRİŞ

19. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Türk edebiyatındaki türlerin Batılı türdeşlerini yakalama isteği, sözlü gelenekte de güçlü olan mizah gibi bazı türlerin çoğalmasını/gelişmesini kaçınılmaz kılmıştır. Özellikle de dönemin siyasal ve toplumsal yapısı tabiatıyla bu türün gelişimini beslemiştir. Bu gelişimi

mizahın tabiatındaki bazı özelliklere de bağlamak gerekir. Osmanlı mizahındaki bu özellikler Öngören'e göre şunlardır: "Durgunluk ve değişmezlik", alt ve üst tabakaya bağlı olarak ortaya çıkan çifte kültürlülük ve irticalen icra edilmesi, tarikatlarca şartlandırılması ve güdülmesi, açık saçıklığın olması (1998: 50-56). İrticalen icra edilmesi orta oyunu gibi türlerde konuların devamlı güncellenmesine, karakterlerin kendilerini geliştirmelerine, latifelerin farklılaşmasına sebebiyet vermekle birlikte, durgunluk ve değişmezlik özelliği bilhassa Karagöz ve Hacivat oyunları için aksi bir durum arz etmiştir. Modernleşme ya da modernleşme algısı ülkeye o kadar hızlı girmiştir ki bu iki karakter maalesef kendilerini yenilemeye fırsat bulamamışlar, bu akış karşısında, karşı konulamaz kayboluşu yaşamışlardır. Zira dönem içerisinde hem devlet olarak hem de toplumsal olarak kaotik/dramatik bir ortamın eşğine gelinmiştir. Karagöz ve Hacivat'ın toplumda yerleştirmeye çalıştığı, etnik grupları birleştirme; kusuru, eksikliği latifenin içinde kaybederek hoş görme geleneği gibi değerler, maalesef kaos ve kavga ortamında önemlerini yitirmiş ve etkilerini kaybetmiştir (Öngören, 1998: 65). Osmanlı dönemi mizahına büyük katkıları olan; fakat bahsi geçen mücadeleyi kaybeden Nasreddin Hoca, Bekri Mustafa, İncili Çavuş, Bektaşî, Softa, Karadenizli, Andavallı gibi sözlü mizahın önemli temsilcilerini ayrı yerde değerlendirmelidir. Bunların yanı sıra, Türk mizah algısının oluşumunda oldukça büyük ve gizli bir etkiye sahip olan halkın içinde, şehirde ve taşrada yaşayan mahallî tipleri, yörüğü, göçmeni, acemiye, çingeneyi, kadıyı, subaşıyı, sadrazamı, yeniçeriyi, askeri de burada saymak gerekir (Türkmen, 2000: 3-5).

Osmanlı döneminde kişileri ve toplumdaki aksayan yönleri hiciv yoluyla eleştiren, çoğu zaman sembolik bir anlatım tarzıyla yazılmış; Harnâme, Şikâyetname, Siham-ı Kaza gibi eserler de vardır. Tabii hicvin ve mizahın bu türleri başlangıçta mizah süreli yayınlarında yer bulmuşlar; fakat okur algısı olarak bu çeşit mizahın artık zamanını tamamlamış olduğu kanaati hakim olmuş

olacak ki sonraları süreli yayınların yayın akışlarında yer bulamamışlar. Yukarıda bahsi geçen mizah karakterlerinin geleneksel Türk mizah anlayışında var olan misyonundan hareketle, bireyler ve toplum arasında meydana gelen problemleri, mizahın o yumuşak üslubunu da kullanarak çözmek gibi bir vazifesinin olduğu söylenebilir. Fakat Tanzimat'la birlikte mizah, daha farklı kaygılardan beslenmeye başlar. Özellikle mizah dergilerinin muhtevalarında bu durum açık bir şekilde fark edilmektedir. Geleneksel mizah; insani duyarlılık, insan olma, latif bir tenkit üzerine mizahı bina ediyorken; yeni mizah anlayışı oldukça sert, ideolojiden beslenen ve tarafgir olmayı, nesnel olmaya tercih eden bir yapıya dönüşmeye başlar.

Mizah'ın süreli yayınlar üzerinde okura ulaşması, başlangıçta bilinen mizah algısının bocalamasına ve sonrasında bu algının farklılaşmasına sebebiyet vermiştir. Söylenenlerin yazılıyor ve kaydediliyor olması; genel olarak mizahın geçmişe yönelik kendisini muhasebe etmesine ve dolayısıyla geleceğe yönelik yeni/farklı şeyler üretilmesine katkıda bulunmuştur (Apaydın, 2007:323-338). Siyasal alanda başlayıp halka yayılan reformlar, değişimler ve devrin siyasi ortamının da etkisiyle, özellikle siyasi mizahın önemi artmış, dönemin siyasi figürlerine ve kurumlarına yönelik mizah yapılması moda haline gelmiştir. Temel olarak bu algı değişimi, var olan toplumsal yapıda pek fark edilememiş; görece olarak zamanla otoritenin zayıflamasına, gücün tenkit edilebileceği algısının yerleşmesine sebep olmuştur. Bütün bunların tesirinden dolayı, bu dönem içinde çıkan süreli yayınlar, çoğunlukla otoriteyle karşı karşıya gelmiştir.

Araştırmamanın amacı Osmanlıca yayın yapan mizah süreli yayınlarının şekil ve muhtevasından hareketle, bahsi geçen dönem arasındaki mizah süreli yayıncılığının mizah anlayışını ve yayıncılığını değerlendirmektir. Konuyla ilgili tek bir süreli yayın üzerinden yapılan çalışmalar mevcuttur; fakat bu çalışmalar dönemin mizah dergilerinin geneli ile ilgili bir kanaat vermemektedir. Bu

çalışmayla dönemin mizah süreli yayınlarının şekli yapısı, muhtevası ve mizah anlayışı incelenmiş, Osmanlıca mizah süreli yayınlarının genel çerçevesi ortaya konulmuştur.

2. YÖNTEM

Osmanlıca mizah süreli yayınlarının muhtevası ve şekliyle ilgili analiz yapılacağı için, araştırmada genel tarama yöntemi tercih edilmiştir. Gazeteler incelenirken muhtevaların, dergi yayın politikasına uyup uymadığı dikkate alınmış, süreli yayınların muhteva ve mizah anlayışını somutlaştırmak için uygun görülen örnek metinlere yer verilmiştir. Bu çalışmanın kapsamı önemli kavşaklarda duran Osmanlıca mizah süreli yayınlarıdır, örnekleme ise Diyojen, Akbaba, Kahkaha, Curcuna ve Davul gazeteleridir. Çalışmada yayınlardan aktarılan metinlerde noktalama işaretlerinin kullanış biçimine sadık kalınmıştır. Ayrıca gazetelerde yer alan bulmaca, müsabaka ve karikatürlerin içerikleri, konuları mizah açısından değerlendirilmiş, incelenen metinlerin ortak ve farklı tarafları mizah gazeteciliği açısından analiz edilmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Diyojen

Otoriteyle karşı karşıya gelişin ilk ve en somut örneği Diyojen'dir. Mizah süreli yayınları arasında Batılı anlamda ilk yazılı mizah gazetesi Diyojen, dönemin siyasi ve kaotik ortamının da etkiyle siyasi bir kimlik kazanmış, bu durum bir müddet sonra kendisinin kapatılmasına sebep olmuştur. Birinci Meşrutiyet öncesi yayımlanan mizah dergileri arasında; 1871'de Hayal, 1872'de Çingıraklı Tatar, 1873'te Latife ve Kamer dergileri, 1874'te Şafak ve Kahkaha dergileri, 1875'te Geveze ve Meddah, 1876'da Çaylak dergileri de sayılabilir. Bu dergilerin ortak özellikleri, Rum ve Ermeni vatandaşlar tarafından çıkarılmış olmalarıdır.

Dönemin yayın hayatı, bu ecnebi unsurların elinde bulunmaktadır (Öngören, 1991: 60-61).

Diyojen, haftada iki defa olmak üzere salı ve cuma günleri çıkar. Yönetim yeri ve matbaası gazetede ki ifadeyle: “Matbaa ve idarehanesi İstanbul’da, Asmaaltı’nda vaki, Camlıhan derununda kâindir.” Seneliği dört mecrediye ve altı aylığı yarım Osmanlı lirası; üç aylığı bir mecrediye ve bir nüshası bir kuruştur. Diğer süreli mizah dergi ve gazetelerinde olduğu gibi “İlânâtın her satırından 3 kuruş ve mevadd-ı sâirenin satırından 6 kuruş alınır” şeklinde ilan/reklam ücret tarifesi verilir. Gazetenin kapak kısmında Diyojen’in karikatürü bulunur ve ona atfedilen; “Gölge etme başka ihsan istemem” sözü derginin bütün kapak sayılarında kullanılır. Gazete, matbu olarak basılır, ön ve arka kapakla birlikte 5 sayfa olarak, ikişerli sütun şeklindeki sayfa yapısıyla çıkar.

Namık Kemal, Menemenlizâde Rifat Bey'e yazdığı mektupta Diyojen adlı dergiyi, sıkıntılı bir ortamdan kaçmak ve dertlerden kurtulmak için çıkardıklarını ifade eder. Fakat görece olarak bu masum isteğin bile çok görüldüğü, bazı engellerle karşılaşıldığı ifade edilir. Diyojen’in 130. sayısında “Matbuat Nizamnamesi” başlıklı yazıda, basına karşı olan bu olumsuz yaklaşımın yüksek sesle eleştirildiği görülür.

“Kanun nedir? Nizam nedir?... Benim itikadımca kanun ve nizam hükmü hazret-i padişahiden ibarettir. Çünkü Düstur öyle diyor (!)... Üstümüzdeki gölgeyi kaldırınsınlar da biz de biraz ısınalım, biz de biraz nefes alalım. Cânileri, kâtileri, Girit âsilerini, Yunan haydutlarını mahkeme önüne çektiler, hâlâ da çekiyorlar. Yargılamasız sürgüne gönderilmek, yargılamasız dil hapsine uğramak, yargılamasız geçim sağlamaktan ayrılmak, yargılamasız aç bırakılmak yalnız zavallı memurlarla gazetecilere özgü bir bela midir?” (Diyojen, 1 Ağustos 1872).

İnuğur, Namık Kemal’in Diyojen’deki yazılarında hükümete ilişkin sistemli bir eleştirinin egemen olduğunu, Diyojen’de yayımlanan bütün yazıların genellikle

eleştirel bir bakış açısıyla yazılmış olduğunu, bu sebeple de gazetenin ilk sayısından itibaren büyük rağbet gördüğünü, her sayısının merak ve ilgiyle beklendiğini ifade eder (2005: 246).

Diyojen’de çıkan tüm karikatürler imzasız olarak neşredilmektedir. Genel kanaat, bu karikatürlerin Teodor Kasap tarafından çizildiği yönündedir. Yazılar oldukça uzundur ve dil kendisinden sonra çıkan yayınlara göre sade kabul edilebilir. Gazetede karikatür türü, başlangıçta yok denecek kadar azdır. Yayındaki metinlerin içerikleri daha çok siyasidir. Bazı başlıklardan hareketle mizaha konu olan şeyler hakkında kanaat sahibi olmak mümkündür. Bunlar; “Dehrin Bu Va’zına Hem Ağladım Hem Güldüm, Fransa’nın Hal-i Hazırı, Gazetelerde, Mümteniât, Burka, İhtar, Müjde “ vb. başlıklardır.

Türk mizah süreli yayınlarında kullanılan ilk karikatür olan “Eşek Kulaklı Tasvir”, Diyojen gazetesinde yayımlanır. Eşek kulaklarıyla resmedilen kişi, Manzume-i Efkâr’ın başyazarı ve jurnalciliğiyle bilinen Garabet Panosyan’ın kendisidir. Karikatürün üst kısmına da bu şahsın kim olduğunu bilenlere, derginin mevcut tüm sayılarının ücretsiz gönderileceği yazılmıştır (Diyojen, 2 Aralık 1871). Başka bir sayıda Panosyan’ın adı ve kulakları aynı anda anılarak şunlar ifade edilmiştir: “Aman! İyi hatırıma geldi. Panosoğlu dostumuza ne buyurursunuz? Efem? Yolunda mı? Şunun hatırıma gelişine alimallah memnun oldum. Vay köpoğlunun herifi! Allah senin eksikliğini Diyojen’e göstermesin. Efendim Panosoğlu! Ömrün, kulakların kadar uzun olsun” (Çeviker, 1986: 22). Yukarıdaki örnekte de görüldüğü üzere Diyojen’de mizahın dozu hakarete kadar gidebilmektedir.

Diyojen’in tanınmış ünlü kişilerin ağzından yazdığı mizahi mektuplar, onun kapatılma gerekçelerinden biri kabul edilir ve gazetenin bu yönü, onu diğer mizah yayınlarından ayıran en mühim özelliğidir. Gazetenin 179. Sayısında, Rus Çarı Aleksandır imzasıyla Mısır Hidivi İsmail Paşa’ya, 180. sayısında İsmail Paşa imzasıyla Çar Aleksandır’a cevap yayınlaması, 182. sayısında Rus Hariciye Nazırı

Gorcakof imzasıyla İstanbul'daki Rus Elçisi Ignatief'e yazılmış mizahi bir mektup neşretmesi, gazetenin Sadrazam Şirvanizade Rüştü paşa tarafından âli kararname gereğince kapatılmasına neden olmuştur (İnuğur, 2005: 246).

Gazetede Lugat başlığı altında bazı kelimelerin anlamları mizahi tarzda verilmiştir. "Çirkin; Düzgün ve koyu rastık sürüp kendini güzel gören mahlûk; Güzellik, hilkat; Ferace, yakası uzun hırka; Kadın, sakalsız bıyıksız insan; Gülünecek şeyler, baston saplı ufak şemsiyeler" (S.25, s.3).

Diyojen'in kapatılma kararı, onun muhteviyatı ile ilgili ipucu vermektedir. Bu karar Takvim-i Vekay-i'de şu şekilde verilir: "Diyojen, mizah gazetesi olduğunu ileri sürerek genel adaba aykırı ve hükümet kurallarına uymayacak bir yolda dil kullanmaya alışmıştır. Kendisine, yol değiştirmesi defalarca anımsatılmış ve gazete birkaç kere kapatılmışsa da Diyojen, kendi işinde dayatarak bazı kişilerin onurlarına dokunacak yazılar yayımladığı için süresiz kapatılmıştır." Adaba aykırı, hükümet kurallarına uymayan bir üslup kullanılması gazetenin muhteviyatını tanımlamaktadır. Diyojen'in ilk sayısında çıkış amacını belirten şu ifadenin kapatılma gerekçesi ile ne kadar uyduğu görülür: "Hükümetin ve halkın sorunlarına değinilecek, ülkemize yabancı olan şeylerle alay edilip, küçük görülecektir."

Gazetenin son sayfasında zaman zaman nüktelere, "Hikâye" latife başlıklı gülünç anekdotlara, "Varaka" başlığı altında dönemin basın hayatıyla ilgili yazılara yer verilmiştir. Diyojen, muhteviyatı ile ilgili olarak belirttiği yayın politikasına uygun hareket etmiş, bu politikası sebebiyle de kapatılmıştır. Aslında Diyojen bir mizah gazetesi tavrıyla başlangıçta başarılı görülse de tenkidin dozu ve üslubu noktasında, önemli sıkıntıları bulunmaktadır. Netice olarak Diyojen, yayın politikasına münasip bir süreli yayındır denilebilir.

3.2. Davul

Yayın hayatına 1874'te başlamış olan Davul gazetesi toplamda 23 sayı çıkmıştır. Gazetenin ilk sayısında, üst sağ köşesinde numarası ve gazetenin fiyatı yazılıdır. Gazetenin üst orta kısmında büyük puntolarla Davul ismi görülmektedir. Bir senelik abone bedeli 65 kuruş ve yabancı memleketler için 15 franktır. İlk sayısı 12 sayfa ile başlar fakat sonraki sayıların bazen 14 bazen de 17 sayfa olduğu görülür. Hilal ve Mahmut Bey Matbaasında haftalık olarak basılan gazetenin sahibi Vasıf Hasan'dır. İlk sayı olması sebebiyle gazetenin yayın politikasının yer aldığı "Refikımı Size Takdim Ederim" sermuharrir imzalı yazıda şunlardan bahsedilmiştir.

"Meslektaşları nezdinden nefret etmiş. Doğruluğuyla evet bahusus doğruluğuyla senelerden beri vatanından cidden berîlerde geçinmiştir. Bugün zıfaf-ı hürriyette bu surû-u umûmiyyeye davuluyla iştirak ediyor.

Sadâsının azimeti, dalkavukluğu biraz sizi ta'zic edecek. Fakat milliyeti, biraz uzakta çalması herhalde bu sorunu affettirir. Esasen refikımın sâhirâne bir surette huzur-güzîde terennüm edeceği nagamât kaleme gelmez. O derece mu'cizedir. Hayale bazı safhası nakl ediyordu. Fakat fikrime sığmaz o kadar vâsî'dir. Ve bu vûsat-i icazeden ihtimal ki mübhemlerde dolaşır. Sadâsı semalara, yıldızlara kadar yükselir. Esir bu ihtizazâta mûmânaat etmez. Fakat sizi temin ederim gaye-i hayali pâkdir, neciptir, ulvîdir.

Refikımın sadâsı ta uzaklara, dağlara denizler, kızgın güneş altında kurulan çöllere duyurmak için Osmanlılara bir âheng-i milli dinletmek için çalışıyor. Hürriyeti ilan etmek cemiyeti alkışlamak için. Askeri teşci' ve milleti teşvik ve herkesi vazifesine da'vet için uğraşiyor."

İlm-i İstiklâli Osmanînin alamâtı bergüzîdesi idi. "Davul" da hürriyet-i Osmanînin nişâne-i kıymettarı, âvâze-yi neşâtıdır. Bugün liva-yı millimize sarılarak size takdim edilen tabl-ı hürriyetimizin semah-ı ruh-güzîde bir ma'kes bulacağını ümid ederim. Çünkü Osmanlıyız biz... Çünkü Türküz..." (S.1, s.1).

Görüldüğü üzere Davul gazetesinin temel gayesinin "Hürriyeti, bütün Osmanlı mıntıkasına yaymak" olduğu ifade edilerek, bunun için belli unsurları cesaretlendirmek ve onları teşvik etmek gerektiği ifade edilir.

Gazetenin ikinci sayfasında “Biraz İzahât; Mizahperver Kârilerimiz” başlıklı yazıda gazetenin muhtevası hakkında şu bilgiler verilir.

“Münderecâtımız –umumiyetle- âtide göreceğimiz serlevhâlârin zihni tebâdur ettirdiği mevzular dairesinde olacaktır. Şahsiyet, vecih... Zarif bir fikir mizahı havi olmak şartıyla şu ibtidâi programımızda dâhildir. Esasen model ittihaz ettiğimiz gaye, Fransa’da neşr olunan ve mizah gazeteleri arasında bir mevki-i mümtaz ihraz eden ‘Fantaziyyu’ dur. Orada ‘Net de Turk’ serlevhasıyla gördüğünüz makaleler, sahifelerimize “Vur Abalıya” namı altında tanzir edecek... Ancak tekml Avrupa’ya meclub eden nezahte- i Osmaniyye muhâlif elfâz ve tabirâtı, satırlarımızda hiçbir zaman göremeyeceksiniz. Hükümetin tesadüf olunacak bazı garip makarratına ‘Karışık Şeyler’; seviye- i milliyenin ma’kesi olmak lazım gelen, matbuatta görülecek kelime yığınlarına “Garip Satırlar” birer serlevha teşkil edilecektir. Şerâit-i sâlife dairesinde olan samimi bir hiss-i muhtevi satırları göndermek lütfunda bulunacak zevata şimdiden teşekkürâtımızı takdim ederiz.” (S.1, s.2).

Amacının her alanda hürriyeti kazandırmak olduğunu ifade eden gazete, üç başlık üzerine yayın politikasını bina eder. Bu yayın politikasını gerçekleştirmek için gazete içerik ve model olarak bir Fransız mizah dergisini esas almıştır. Gazetede bu üç başlık ve içeriği şöyledir; “Vur Abalıya” başlığı altında bu gazetede çıkan bazı yazılara yer verileceği ifade edilir. “Karışık Şeyler” başlığı altında hükümetin karar verdiği bazı garip uygulamalara yer verileceği, “Garip Satırlar” serlevhası altında da matbuatta kullanılan yanlış cümle ve kelimelerin düzeltileceği ifade edilmektedir.

Gazetenin bütününe bakıldığında, işlenen konuların başında gazetenin ifadesiyle “Abdülhamit-i Sani ve Bulgaristan” konularının geldiği görülür. Bu iki konunun sık işlenmesini, dönemin siyasi olaylarına bağlamalıdır. Davul’da bu konularla ilgili oldukça fazla yazı ve karikatüre rastlanır. Gazetede toplam 72 tane karikatür yer almıştır. Sultan Abdülhamit ile ilgili yazıların daha çok onun olumsuz yönlerini ön plana çıkaran, onu eleştiren muhtevada olması, gazetenin çıkış amacını ortaya koyması bakımından önemlidir. Bu tavır, gazetenin son

sayılarında o kadar bariz bir hal almıştır ki Sultan Abdülhamit'in tahtan indirilmesinin ardından, sevinme dozu oldukça yüksek, yazı ve karikatürlere yer verilmiştir. Konuyla ilgili bir yazıda, Sultan'ın iktidardan alınmasının çok sevindirici bir haber olduğundan ve artık o günden sonra bütün halkın daha hür yaşayacağından bahsedilir. 21. sayıda "Biraz Konuşalım" başlığı altında Heyet-i tahririye imzasıyla verilen yazının giriş cümleleri şöyledir:

"Oh elhamdülillah artık kurtulduk. Büsbütün kurtulduk. Bir esaret- i mahzadan, bir helâket-i muhakkikeden, bir mahrumiyet-i ebediden işte artık kurtulduk. Şimdi her şey gülümsüyor, semada yıldızlar başka bir saffetle parlıyor, güneş daha şevketle doğuyor, tabiat bu mübarek toprağa bütün feyzini vermiş,... ben de bütün kalbimle haykırıyorum artık hürüz ne idi o günler..." (S.21, s.2).

"Garip Satırlar" başlığı altında bazı gazetelerde geçen cümle kurgusu ve gramatikal olarak yanlış görülen cümleler alaycı bir şekilde tenkit edilmektedir:

"Aşına gazetesinden İbn-i Hazım: Feride imzalı makaleden; '...öldüğü bugün henüz cerh edilmiş mesâil-i bedihiyedir' Gazete bu cümle için şu soruyu sorar: ' henüz cerh edilmiş mesail-i bedîhiye hangileri?'"

Şûra-yı ümmet sulh u harb,- üç güne kadar ilan-ı harb rivayeti meydana çıkar" şu biçare 'kadar'ın aldığı şekle bakınız! Araççalarda tebdil hakkımız mı?" (S.1, s.5).

Gazetenin sütunları arasındaki bazı boşluklara, derginin adıyla müsemma, davul çalan bir davulcu figürü yerleştirilmiştir. Dergi ikişerli sütunlar halinde tertip edilmiştir. Nadir görülmekle birlikte Davul'da hiciv türüne de yer verilmiştir. Bunlardan bir tanesi Aliço müstear ismiyle müsabaka amacıyla birinci sayıda yer alır. Hicviyede sorulan şey ya da kişinin, okurlar tarafından bulanması halinde bir yıllık abonelik ödülü verileceği ilan edilir. Ayrıca zaman zaman İngilizceden tercüme edilmiş "Seninle" isimli kısa hikâyeye de yer verilmiştir. Bir mizah dergisinde alakasız türlerin olması, bu türlerin sadece dergideki bir boşluğu gidermek maksadıyla konulduğu izlenimini uyandırmaktadır.

Gazetenin belli sayılarında imlâ ile ilgili mülâhazalara da yer verilir. Gazetede noktalama işaretlerine hassasiyet gösterilmektedir. Davul'un son sayfalarında müsabakalarla ilgili bazı malumatlar bulunmaktadır. Bu malumata göre; yıllık abone bedeli 45. nüsha itibariyle bir senelik abone bedeli, dersaadet ve Vilayet-i Osmaniye içinde 65 kuruş ve memleket-i ecnebiyye içinde 14 franktır. İlk abone olacak 1000 kişiye takdim edilecek hediyeler şunlardır: Abone senetlerinden ilk 1000 nüshasının zuhurlarına şimendifer tahvilat numaralarından birer adet tab' olunmuştur. Bir sene zarfında bu numaralardan birine kari isabet edecek olursa onun aşırı sende sahibine ihdâ edilecektir. Çeşitli hediyeleri yine bilmeceleri bilenler için de verecekleri bu yazıda ifade edilmiştir (S.1, s.11).

Gazetenin üslubu, dönemin Türkçesini yansıtmak bakımından önemlidir. Genel olarak metinlerde Arapça kelime ve tamlamalar yoğunluktadır. Bugün kullanımdan düşmüş birçok Arapça kelime o dönemde kullanımdadır. Bu kelimelerin orijinallerine sadık kalınarak yazılmasına özen gösterilmiş, zaman zaman başka yazarlar ve gazeteler tarafından bu sadakate uygun yazılmayan kelimeler için ikazda bulunulmuştur. Dönemin dili ve üslubu için aşağıda alıntılanan paragraf bir kıtas olabilir.

"Sermuharrir Bey'e, muhterem ve güzide bir hey'et-i tahririyenin zir-i idare-i intizar-ı mebruriyesinde ziynetsaz- ı alem-i matbuat olacağıni tebşir buyurduğunuz Davul'un birinci nüshası manzurum oldu. An samim-ül kalb tebrik ederim." (S.2, s.3).

Gazetenin bir karikatüründe, Bulgaristan konusundaki tavrı onun mizah anlayışını ortaya koymaktadır. Karikatürde Bulgaristan krallık tacının büyük bir heykeli resmedilmiştir. Bir Türk işçi farkına varmadan bu tacın inşası için el arabasıyla inşaata malzeme taşımaktadır. Yani Türkler farkına varmadan Bulgaristan krallığına harç taşımaktadır.

Gazetenin her sayısında Avrupa hayatı hakkında bilgi veren metinler bulunur. 2. sayıda yer alan “Her Nisanda Kadınlar İctimar” başlıklı yazı bu noktada önemlidir. Yazıda; Himalaya Dağları’ndaki güzel bir saraydan bahsedilerek, burada her senenin nisan ayında Avrupalı kadınların toplandığı anlatılır. Kadınların bu toplantıları, bir dayanışma için organize ettikleri vurgulanır. Böylelikle kadınların erkeklerin karşısında daha güçlü durabilecekleri ve insanlığın sulh ve selameti için onlardan daha iyi şeyler beklenebileceği ifade edilir.

4. sayının kapak sayfasında Demet adlı derginin kapanışıyla ilgili ilana yer verilmiştir. Fakat ilanda derginin kapatılmasının, bir ölüm ilanı şeklinde verilmesi mizah gazetesinin mizahi tavrını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Gazetenin kapatılış merasimi sonraki sayıda karikatürize edilmiştir. Bu olay gazetede ilan edilmiş, ilanın başlığı “Cenaze Alayı ve Teessüf-i Azim” şeklinde mizahi bir tarzda yer almıştır. Yazının ilk cümleleri oldukça ilginçtir. “Cenab-ı hak matbuat-ı Osmaniye’yi bilcümle afat-ı semavi ve arziden masun buyursun... “Demet” gazetesi henüz pek tazeyken, hulul-ı ecel mevûduyla vefat edip âzim-ı riyâzî hayâl olduğundan muhbirlerimizden biri yarın “Hilal” matabaasında bir merasim-i mahsusa ile icra edilecek ayin-i tedfinde hazır bulunacak ve bittabi gelecek haftaki nüshamızda merasim tafsilatı verilecektir.” (S.4, Kapak).

Gazetenin 4. sayısında “Ona” başlıklı hicriyede, hürriyete sahip olunduktan sonra halkın takındığı tavır eleştirilir. Şiirde İnsanların her yerde ve milliyet farkı gözetmeksizin; Rum’uyla, Türk’üyle, Ermeni’siyle aşırı bir şekilde hürriyeti kutlamaları manidar bulunur. Bu işte bir gariplik olduğu ifade edilerek “Madem halk bu kadar istibdattan şikâyetçiydi de neden şimdiye kadar kimsenin sesi çıkmadı” sorusuyla bu tezat durum tenkit edilir.

*“Bir büyük “Tesis-i cellim dedi
İşte tarih elde delilim dedi.
Sıdkıma kendim de kefilim dedi.
Şamlı İzzet fazlına hayran etmiş*

*Elçi Münir hüsnüne suzan etmiş,
Nazır Zeki de aşkını viran etmiş.
Şeyhul islam dince elzem gösterür
Sadr-ı sabık kaydı akdam gösterür
Sahib- u hud'a mutalsım gösterür
Ben ona bin nüsha yazdım der durur
Cin periden kendine şahit bulur,
Fikrini ispata bin söz uydurur.*

*Elde yaprak halk dolar meydanlara,
Ortalıkta neşe, nutuk, yaygara.
El-i hafa piru olur onlara
Yolda evde aynı nağme tiz u pest
Ermeni'si Türk'ü Rum'u dest u bedest
Memleket baştan başa mecnun u mest
Böyle herkes dost imiş hürriyete
Düştü fikrim şüpheye bin hayrete
Başladım artık şuna emniyete..
Bunca bil hürriyeti men eyleyen
Ortada kimmiş acep bî-şüphe ben." (S.4, s. 5).*

Gazetedeki bazı başlıklar şöyledir: İntihabat için, Maliye Müsteşarı, Saatim, İkinci Meclis, Karı Koca Sırrı, Onlar da Var, Bulgar Kardeşlerim, Garip Satırlar, Biraz İzahat, Neler Görüyoruz, Bilmeceler, Vur Abalıya, Karilerimize, Biraz Konuşalım, Ahval-i Umumiye'yi Ne Merkezde Bulursunuz?, Tefvik Fikret, Bulgaristan Müzakeresi Nasıl Bitecek, Bir Diplomatın Beyanatı. Bu başlıklara dikkat edildiğinde bir mizah gazetesi için oldukça yoğun ve ciddi bir içerikle dolu olduğu anlaşılır. Yazılar ve karikatürlerde kullanılan eleştiri üslubu, imlâya olan hassasiyet, yazıların tertibi ve zaman zaman kapakların renkli şekilde basılması (5. sayıdan itibaren) gazetenin yaptığı işi ciddiye aldığını göstermektedir.

Bazı sayılarda matbuattaki dedikodulara istinaden hazırlanmış meşhur yazar ya da çalışanların lakapları mizahi bir tarzda okura aktarılır. Mesela: Paşa vekili, Hüseyin Cahit Bey; Hürriyet Nazırı, Osman Senai Bey; Bahriye Nazırı, Mehmet Rauf Bey; Hariciye Nazırı, Ali Kemal Bey; Adliye Nazırı, Ahmet Rasim Bey; Maarif Nazırı, Saffeti Ziya Bey.

Gazetenin 7. sayısından itibaren, her sayıda meşhur bir yazara yer verilmiştir. Bu yazarlar, Tevfik Fikret, Rıza Tevfik, Ahmet Rasim, Halit Ziya, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Ahmet Hikmet Müftüoğlu gibi isimlerden oluşmaktadır. Tanıtım yazıları oldukça kısa, aynı zamanda yazarı takdir eden niteliktedir. Bir mizah gazetesi için bu tür bir başlığın yer alması ilginçtir.

Davul'da okurun ilgisini artırmak için her sayının sonunda, bilmeceler tertip etmiştir. Bilmeceler bazen dağınık bir şekli bütün hale getirme, dama oyunu, bazen de bir paragraflık "acaba nedir" türünde bulmacalardan oluşmaktadır. "Ben neyim?" başlığı altında şu şekildeki bilmecelere yer verilmiştir; " Ben bütün insanlara lazımım, başımı kesecek olursanız cümle kadınların en ziyade arzu ettikleri bir şey olurum. Ayaklarımı da kesecek olursanız meydanda kalan gövdem sizi hayretten hayrete giriftar eder. Kesik başımla ayaklarım bir yere gelir ise tâife-yi rûhâniyeden birisi olurum. Ben neyim?" (S.17, s.2). Gazete, bilmece ve bulmacaların doğru cevabı bilen okurlar arasından kura ile kazananları seçeceğini ifade ederek onlara birer vazö hediye edeceğini beyan eder.

Davul'un 17. sayısında olduğu gibi zaman zaman yeni başlayan bir tiyatroyla ilgili ya da "Karikatür" ve "Resimli Bahçe" adlı süreli yayınlar gibi yayın hayatına yeni giren süreli yayınlar ile ilgili, tanıtıcı ilanlara yer verilmiştir.

Davul gazetesi dönemin siyasi ortamını ve algısını yansıtmak açısından önemli bir yerde durmaktadır. Teknik olarak zaman zaman mizah dışı metinlere verilmiş olsa bile kendi dönemi içinde mizah açısından iyi sayılabilecek seviyededir. Gazete, yayın politikasında beyan ettiği ifadelere genel olarak sadık kalmış, bazen bu politikanın dışında kalan yazılara yer verilmiştir. Gazetenin diğer yayınlardan ayrılan en önemli özelliği bütün mizahi kurgusunu Sultan Abdülhamit'e göre şekillendirmiş olmasıdır.

3.3. Kahkaha

Basiretçi Ali Efendi'nin çıkardığı gazetenin sağ üst kısmında; "birinci sene", ortada "bir nüshası 1 kuruştur" ifadesi bulunur. Sol üst tarafta "numara 1" ifadesi yazılmıştır. Yine sağ alt köşede muharriri "M.M.", ortada cumartesi sol tarafta da "musavviri A.F." yazmaktadır. Sayfanın sağ tarafında "matbaa ve mahal-i idaresi Bab-ı Âli caddesinde basiret matbaası haftada iki defa neşr olunur" ifadesi, gazetenin orta kısmında da "seneliği üç buçuk mecdiye, posta ücreti bir buçuk mecdiye" yazılıdır. Bu tertip gazetenin bütün sayılarında aynı şekilde devam etmiştir. Bütün sayıları sadece 4 sayfadan oluşmaktadır. Haftada iki defa çıkan gazete, bu yayın aralığını kapakta belirtmez; fakat sayıların üzerinde gün belirtildiği için gazetenin haftada iki defa; salı ve cumartesi günleri çıktığı anlaşılmaktadır. Sayfa boyutu diğer gazetelere oranla daha büyük boydadır.

Gazetenin ilk sayısı "İtizar" başlıklı bir yazıyla başlar. Bu yazıda gazetenin yayınlanış süreci anlatılmaktadır. Kahkaha'nın ilk sayısının serlevhasının beğenilmemesine rağmen, o an için zorunlu konulduğundan, gülmek ve ağlamanın ölçülerinden; özellikle zaman içerisinde toplumun yaşadığı paradokslara dikkat çekilerek, bu türlü şeylerin asıl komik olarak algılanması gerektiğinden bahsedilmiştir. Kahkaha bazen toplumsal konuları da dile getirmektedir: İkinci sayıda hastanelerde yaşanan bir sorunla ilgili çözüm önerisi teklif edildiği gibi, bu meselenin takibinin de yapılacağı ifade edilmektedir.

Bütün sayılarda fasılasız gülmek konulu başlıksız bir diyalog/monolog mutlaka bulunur. Bu metinlerde, üst kapalı olarak toplumsal sorunlar anlatılmaya çalışılmaktadır. Örnek olması bakımından bu diyaloglardan bir tanesi aşağıda verilmiştir:

“Şimdi şuracıkta bir ben bir de sen bir de ikimizden başka kimse yok gülecek bir şey olmaktan ma’da lakırdı bile söylenmedi, sen yine muttasıl gülüyorsun, ne var, ne için gülüyorsun?

- Dışarıda şuracıkta bir köpek havlıyor ona gülüyorum.

- Havlar aa, Sana ne? Biçarenin kimseye zararı yok, kendi âleminde havlıyor. Bunda gülecek ne var?

- İşte benim de asıl güldüğüm orası ya! Köpeğin sakini dış geçiremeyeceği yere havlar. Görmez misin köpek cinsi ısırabileceği insanı haberi olmaksızın sessizce ısırır.

-İsıramayacağını bildiği adamın arkasından havlayarak ortalığı velveleye verir.” (S.2, s.1.).

Zaman zaman daha eski ve bilinen bir gazetenin Kahkaha’yı övmesi üzerine, bu takdirlere atfen bazı teşekkür yazılarına yer verilir, “Tramvay Durağı” başlıklı yazı, Gedik Paşa Tiyatrosu ile ilgili bir ilan, Güllü Agop’un ölümü üzerine bir taziye yazısı ve istatistik cetvelini de süreli yayının sayfalarında görmek mümkündür. Görüldüğü üzere mizah gazetesinin günlük sanat gazetesinden çok da farklı bir tarafı yoktur. Yazı muhtevaları genel olarak değerlendirildiğinde Kahkaha, mizahi unsurları olması gerektiği kadar kullanmamış, bilinen anlamdaki mizah gazeteciliğinden farklı, mizahın alakalı olduğu sanat ve yayınların tanıtımı ile ilgili bir misyon üstlenmiştir. Bu misyonun gereği olarak bazen aşağıdaki gibi dönemin bazı gazeteleriyle ilgili bir istatistiki bilgi verilebilmektedir.

“Gazete pullarını furuhat edenlerden ahz olunan malumat üzerine İstanbul’da tab’ ve neşr olunan gazetelerin yevmiye ne miktar tab’ edildikleri hakkında tanzim edilen istatistiki cetveldir:

Gazeteler	Yevmiye yol adet
Kamer	500000
Mecmu’a-yı Maarif	54016
Latife	186000
Lataif-i Asar	98645
Meddah	888000
Tiyatro	999999

Ceride-yi Havadis	865
Basiret	346
Kahkaha	62 (S.5, s.3).

Kahkaha, mizah gazetesi olarak hem muhteva hem de mizahi unsurlar noktasında oldukça zayıf bir süreli yayındır. Gazetenin, özellikle dönemin sanat dallarına ve süreli yayınlarına destek vermek gayesiyle çıkmış olma ihtimali yüksektir. İmlâ olarak Davul'un hassasiyetine benzer bir imlâ anlayışı hâkim değildir. Kahkaha'da nadir olarak fıkralar da yer almıştır, mizahi olması için yer verilen metinler bu noktada oldukça zayıftır; hatta gülünç olmaktan da uzaktır. Yayının sayfa yapısı çift sütunlu bir tertiple hazırlanmıştır. Gazetede mizahi unsurlara en yakın tür karikatürlerdir.

3.4. Curcuna

İlk defa bir mizah gazetesinde devletle ilgili tavır serlevhada verilir. Bu serlevhada derginin misyonu bir cümleyle şu şekilde özetlenir: "İdare-i meşrutiyete hâdim, cuma ve salı günleri neşr olunur, zülf-ü yâre dokunmaz musavver mizah gazetesidir". Gazetenin sağ üst köşesinde; "sayısı, vilayet için seneliği 35, altı aylık 25 kuruştur. İstanbul için idarehaneden almak şartıyla seneliği 20, 6 aylığı 12 kuruştur" ifadesi yer alır. Sol üst köşede ise gazetenin çıkış tarihi, çıkış yeri, "Bab-ı ali caddesinde 4 ve 44 numaralı Mısır Matbaası'nda ve Kütüphanesindedir." şeklinde ifade edilmiş ve "umur-ı tahririyye ve tertibiyye mesuliyeti kâmilen ser-muharrir G. Refik Bey'e aittir" ifadesiyle umum müdürü beyan edilmiştir. Yine alt sağ kısımda "nüshası 10 para ve " umur-ı idare kâmilen sahib-i imtiyaz K. Faik Efendi'ye râci'dir" ifadesi yazılmıştır. Sol alt kısımda ise "Hâricen gönderilecek asar maalmemnuniyye kabul olunur, derc olunmayan evraklar iade edilmez" ifadesi ve Fransızca olarak "numaras 10 paras" ifadesi yer alır. Yine gazetenin dikkat çekici özelliklerinden biri de bu süreli, yayının isminin

ve bazı ifadelerin Fransızca olarak yazılmasıdır. Curcuna ismi bütün gazete kapaklarında “Jourdjouna” şeklinde Fransızcasıyla yer alır.

Curcuna'nın ilk sayısının kapağında, kasa üzerine oturan ve 15 kolu olan bir adam resmedilmiş, her kol için hem Fransızca hem Türkçe olarak ayrı bir vergi adı yazılmıştır. Resmin altında da “Eski vergiler” ifadesi yazılıdır. Yayının kapak kısmında gazetenin yayın politikası iki beyitle kısa bir şekilde ifade edilmiştir. Bu iki beyit şöyledir;

*“Başka unvan istemez, tarz-ı beyan mesleğe
Her cihetle habbezen ism-i muvafık; Curcuna
Olmazın beyhude evrak, havadis-i na'rezen
Kalmadı hacet mesleğe çıktı artık Curcuna.” (S.1, kapak).*

Gazetede ayrıca “Curcuna'nın Mesleği” başlığı altında yayın politikası anlatılır. Gazetenin yayın hayatına sessizce girdiğinden bahsedilerek “Curcuna'nın mesleği gayet basittir. Sernamemizi tezyin eden “zülf-ü yara dokunmaz” sözü bütün meslek hükmünün bir cümle-i icmâisi sayılır” ifadesiyle bütün sayılarda bu düstura göre hareket edileceği anlatılır. Cümlelerin devamı şu şekildedir:

*“Emelleri menafi-i umumiyeye hizmet, mizahât arasında beyan-ı hakikat
selamet-i vatan ve millete gayrettir. Curcuna hiçbir fırka-i siyasiyeye
mensup değildir. Bî-taraftır, bî-taraf olması ahs-i amâli taali-i şan-ı millet
terakki-yi mülk-ü memlekettir.” (S.1,s.2).*

Curcuna şekil olarak üçerli sütun halinde ve 4 sayfa olarak tertip etmiştir. Bu tertibe bağlı olarak dönemin diğer dergilerinde olduğu gibi harf karakteri oldukça küçüktür. Toplamda 5 sayı çıkmış olan gazetede sadece 14 karikatür yer almıştır. Diğer mizah yayınlarına kıyasla gazete okurun ilgisini çekecek özellikte değildir. Gazetede başlıklar şu şekildedir; Düşünce, Tekikat-ı Amika, Müstebdin, Son Haber, Tarihten Bir Sahife, Telgraf, Asayiş mi, Bütçe İçin, Konferans Curcunası, Seba Âlem, Şehir Mektubu, Bilmeceler, Lugat-ı Naci,

Monologlar, Arz-ı itizar, Düşünce. Bu başlıkların içeriklerine bakıldığında mizahi unsurların yoğun bir şekilde kullanılmadığı görülmektedir. Mesela; “Düşünce” başlığı altında bir isyan hareketinden ve “Lugat-ı Naci” başlığında, bu lugat hakkında bazı değerlendirmelerden bahsedilirken “Kara Balta” başlığı altında, birkaç kıtalık hicviyeye yer verilmiştir. Onlardan biri H. Rami Paşa’ya atfedilen isimsiz bir kıtadır. Kıta şöyledir:

*“Râmiyla da’vaya bir han ister erbâb-ı ukul
Neşr idup bir cild eser, beyhude feryâd eyleme,
Ettiğin tahrib ve mihnet yetti, artık millete,
Şimdi de feryad ile efkarı ifsâd eyleme” (S.2, s.2).*

Gazetede yer alan yazıların dili dönemin dil ve üslubu dikkate alındığında bazı Arapça ifadeler dışında anlaşılır ve basit kabul edilebilir. “İstibdat Politikacılarına” başlıklı kıtanın üslubu ve dili şöyledir: “Tam otuz yıldır cefa ve gadre olmuştu esir/ kimseler şad etmezdi hatır-ı mahzununu/ Deva bulmaz gayrı bundan sonra millet ta ebede/ kalbine nakş eyledi hürriyetin kanununu.” (S.4, s.2). Yine Muharrir başlığı altında mizahi bir şekilde bu kelimenin tanımlaması yapılır: “İşte bir garip mahlûk ki tayin ve muhabbeti için kamuslara müracaat etseniz, tedkikat-ı lisaniyeye dair kitaplar tabetseniz aciz kalırsınız.” (S.5, s.2).

Curcuna gazetesi uzun ömürlü olmamıştır. Serlevhasında zülf-ü yâre dokunulmayacağı ifade edilse de zaman zaman nesnel kabul edilecek eleştirilere yer vermekten çekinmemiştir. Gazetedeki sütun sayısının fazlalığı, okurun ilgisini artırmak açısından sıkıntılıdır. Diğer mizah dergilerinde olduğu gibi gazeteyi cazip hale getirecek bazı eklemeler (bilmece ve bulmaca gibi) denenmiş olsa da bu yeterli gelmemiştir.

3.5. Akbaba

Dergi Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon tarafından kurulmuştur. Kuruluş amacı, kapanan Aydede Dergisi’nin boşluğunu doldurmaktır. Akbaba, 208 sayı

çıktıktan sonra kapanmış, 1933 'te yeni harflerle tekrar yayımlanmaya başlanmıştır. 1923-1955 yılları arasında iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi'nden yana bir tavrı olan dergi, Serbest Fırka, Demokrat Parti gibi muhalefet partilerine aldığı tavrı sebebiyle genel okur desteğini yitirmiş, yayımına ara vermek zorunda kalmıştır. Kurucusu Yusuf Ziya Ortaç'ın 11 Mart 1967 'de ölümünden sonra, Engin Ortaç tarafından devam ettirilen Akbaba, 28 Aralık 1977 'de kapanmıştır. Fakat kuruluş amacı halka hitap etmek olan dergi, amacından hiç bir zaman vazgeçmez. Akbaba Dergisi çok büyük kitleler tarafından benimsenir ve uzun yıllar boyunca varlığını sürdürür (Oral, 1970: 174).

Başlangıçta pazartesi ve perşembe günleri, 1933'ten sonra çarşamba ve cumartesi olmak üzere haftada iki gün çıkan Akbaba, önceleri dört sayfa olarak 1934'ten sonra ise yirmi sayfa olarak çıkar. İlk sayıları gazete boyutunda, siyah beyaz ve numarasız çıkarken sonraki dönemde boyut küçülür ve sayfalara numara verilmiş şekilde çıkmaya başlar.

Dergi, okuruyla yakın ilişkiler kurmak amaçlı bir yayın politikası benimser. Başlangıç yıllarında iktidar yanlısı bir tavrı sergileyen gazete, bu tavrıyla eleştiri almıştır. Fakat dergi, Aydede Dergisi'nin de kapanmasından ders çıkararak, bu yayın politikasını değiştirir sadece mizah dergisi olma karakterini sürdürür. Bu yönüyle Akbaba, Diyojen ve Davul'dan daha dikkatli bir yol takip eder; yaşadığı tecrübeden ders alır mizahî karakterini, siyasete karıştırmaz, siyasete belli bir mesafede kalmayı başarır. Bu yayın politikası Akbaba'ya döneminin en uzun süreli yayın yapan dergisi unvanını kazandırmıştır.

1944 tarihine kadar 517.sayısına ulaşan Akbaba dergisinin hitap ettiği belirli bir okur kitlesi yoktur. Dergi, vatandaşın dertlerini mizahi yönden dile getirmek, onların dertlerine ortak olabilmek ve okuyucularını güldürebilmek için ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Akbaba dergisi belirli bir kitleye hitap etmek yerine, tüm ülkeye hitap etmeyi tercih etmiştir (İnsel, 1984: 79).

Akbaba mecmuasında yetişen Semih Balcıoğlu, derginin uzun soluklu bir mizah dergisi olmasını halkın tepkilerini dikkate almasına, dergide ağır ve sınırı aşan eleştirilere yer verilmemesine bağlar. Ona göre uzun süreli yayın yapmak dergi için iyi bir şey olsa da temelde mizahın gereğini yerine getirmemiş olmasından kaynaklı olarak, ayakta kalmayı niteliğe tercih ettiği için eksik kalmış bir mizah dergisidir. Balcıoğlu, Akbaba ile ilgili řu tespitleri yapar:

“Akbaba, mizah dergiciliğimizde çok önemli yeri olan bir dergidir. Benden önceki ve benim kuşaağımdaki bütün çizerlerin çalıştığı, hem de uzun ömürlü bir dergi. Başka mizah dergileri de vardı, ancak ömürleri kısacık oldu. En önemli müşterisi doktor muayenehaneleri ve bilhassa berberlerdi. Akbaba mecmuasının bulunmadığı bir berber hatırlamıyorum. Bana, ‘Akbaba’da karikatürünü gördüm’ dediklerinde ‘Saatler olsun!’ derdim. Buna bir de mizah meraklılarını ve politikacıları da eklerseniz ayakta durmaması için neden yoktu. Ayakta durması Ziya Bey’in kişiliğinden kaynaklanıyordu. Bu dergiyi yarım asır gibi çok uzun bir süre yayımlamak her babayığıdın harcı olmasa gerek. Devletle ve hükümetlerle arası hep iyiydi. İyi olması için de büyük çaba harcardı. Eleştirisi ağır olan yazı ve karikatürlere dergisinde yer vermedi. Tek partiden çok partiye geçtikten sonra Türkiye’de olup bitenleri hep görmezlikten geldi. Hâlbuki siyasî bir mizah dergisi için bu olayların bir tanesi bile çok önemliydi. Ayrıca bu, mizahın göreviydi de. Akbaba yumruk vurmak yerine pansuman yapmayı seçti.” (2001: 75).

Tonga’ya göre Akbaba’nın oldukça zengin bir içeriği vardır. Mecmuanın içerisindeki edebî eserler de göstermektedir ki, Akbaba, bir siyasî-mizah mecmuası olmasının yanı sıra, önemli bir edebiyat mecmuasıdır. Mecmuada şiir, hikâye, edebî tenkit, anekdot, tefrika roman türünden pek çok eser yayımlanmıştır (2008: 675).

Derginin bazı başlık ve konuları şöyledir; güzellik yarışması, eski yazların anlatımı, politikacıların rahat yaşamaları, emlak piyasası ve ev fiyatları, piknik, dünyadaki şiddet olayları, Kızılay’ın yüzüncü yılının kutlanması, Fransa’daki işçi ve öğrenci gösterileri, plajlarda halkın durumu, Amerika basını ve Robert Kennedy olayı, boşanmalar vs. Karikatürler de ise üniversitelerdeki düşünce ayrılıkları,

Türkiye’de mesleklerin durumu, İstanbul, memurların maaşları, su sıkıntısı, Anadolu’daki vatandaşın dertleri, hastanede vatandaşın sıkıntıları.

Akbaba, her şeyden önce gazetecilik ya da dergicilik bağlamında oldukça profesyoneldir. Muhteva olarak mizahın dışındaki konulara da yer vermesi bir mizah süreli yayını için eksiklik kabul edilse bile, bu durum yayın politikasına aykırı bir tutum değildir. İmlâ ve yayınlardaki titizlik, yayının en belirgin özelliğidir.

4. SONUÇ

İlk dönem mizah gazetelerinin en belirgin özelliklerinden biri, siyasi konuları, cesaret gerektiren bir üslupla ele almalarıdır. Süreli yayınlar içinde çıkış gayesi Sultan Abdülhamit’i eleştirmek üzerine kurulmuş iki net tavırlı gazete vardır bunlar; Diyojen ve Davul gazeteleridir. Davul’daki neredeyse bütün karikatürlerde, Sultan Abdülhamid olumsuz bir figür olarak yer alır. Bazen bu yaklaşım öyle bir şekil alır ki; Abdülhamit’in dışında bir figür, sultanın simasını andırarak şekilde resmedilir.

Dönemin mizah gazetelerinde, zaman zaman bir mizah gazetesinde bulunmaması gereken yazılara da yer verilmiştir. Mesela kadın haklarından bahseden bir metnin ya da Avrupa’da falanca yerde toplanan bir kadın gurubunun faaliyetlerinin, bu yayınlarda yer bulması oldukça ilginç kabul edilebilir. Böyle metinlerin gazetelerde yer alması, dönem süreli yayınlarının yayın politikalarının henüz belirginleşmediği anlamına gelmektedir. Süreli yayınlar içinde bu durumun en net görüldüğü gazete, Davul gazetesidir. Sultan Abdülhamit karşıtı olan gazete, mizaha uygun olmasa bile, sultanı olumsuzlayıcı her türlü metne yer verir. Diyojen gazetesinin de ilk sayısında amacını ifade ettiği “Hükümetin ve halkın sorunlarına değinilecek, ülkemize yabancı olan

şeylerle alay edilip, küçük görülecektir.” şeklindeki ifade, dönem içerisinde hâkim olan mizahı değerlendirmek bakımından önemlidir.

Bununla birlikte kendisini siyasetten uzak tutan süreli yayınlar da bulunmaktadır. Mesela; “İdare-i meşrutiyete hâdim, cuma ve salı günleri neşr olunur, zülf-ü yâre dokunmaz musavver mizah gazetesidir” cümleleriyle erke karşı yayın yapmayacağını açıklayan ilk mizah gazetesi Curcuna’dır. Aynı şekilde farklı zamanlarda çıkmış olsalar bile, mizah dergileri içinde, en uzun soluklu olan Akbaba dergisi de iktidarla çatışmayan bir yayın politikası izlemeye gayret eder. Hatta dergi uzun soluklu oluşunu; her kesime hitap etmesine, eleştirinin dozunun iyi ayarlamasına ve halkın hislerine tercüman olmasına bağlar. Dönem gazeteleri siyasi ve sosyal hayatla interaktif bir ilişkisi içindedirler. Mesela Diyojen’in muhtevasında; hafta içinde olan bir olayla, bir önceki sayıda yer almış bir yazıyla, bir başka gazetede geçen bir konuyla ilgili çeşitli yazılar bulmak mümkündür. Süreli yayınların bu yaklaşımı, gazetelerin ve dolayısıyla mizahın popüler hale gelmesine sebep olmuştur. Öyle ki bu sebeple dönem süreli yayınların tirajı 3000 ile 10000 arasında değişir. Bu yayınlar arasında Diyojen ayrı bir yerde tutulmalıdır zira gazete 10000 tiraja yaklaşan tek gazetedir. (Diyojen’in 128. sayısında önce 4500, ardından da 2500 adet basılacağı duyurulmaktadır.)

İlk dönem mizah süreli yayınları, farklı okur kitlesine hitap etmek için farklı türleri muhtevasına koymaktan çekinmez. Mesela içerik olarak mizah unsuruna rastlanmayan bir hikâye metni, geliş güzel süreli yayının sayfalarında yer bulabilmektedir. Akbaba gibi bazı mizah dergi ya da gazeteleri sadece mizah üzerinden yayın yapmaz. Özellikle Cumhuriyet dönemi mizah süreli yayınlarının en mühim özelliği, edebiyatın diğer türlerinden de istifade etmeleridir. İlk dönem yayınlarda çok az görüle de hiciv ve eleştirinin, hem fıkra türünde hem mizahi metinlerde ironiye yaslanması önemli bir özelliktir. Bu durum süreli yayınların Batılı türdeşlerini esas almalarından kaynaklıdır. Dönem gazetelerinde

görülen mizahi yaklaşımlardan biri de; meşhur birinin ağzından yazılan eleştiri boyutlu mektuplardır. Hatta Diyojen'in de kapatılma gerekçelerinden biri bu yaklaşım olmuştur.

Diğer mizah dergilerinde görülen; okur kitlesini artırmak için ya da farklı kitlelere hitap etmek için yer verilen bulmacalar, ödüller, imlâ ve anlam düzeltmeleri gibi uygulamalar, bazı gazete ve dergilerde görülmez. Bütün mizah gazetelerinin kapağında kukla, gülen yüz vs gibi ilgi çekici mizahi unsura yer verilir. Yayınlarda Batı'dan gelen komedi, mizahi hikâye, fıkra gibi türlerin ağırlıklı olarak kullanıldığı görülür. İlk dönem süreli yayınlarındaki köşe yazısı ve denemenin birlikte kullanıldığı metinlere yer verilmiştir.

Karikatürlerde giyim kuşamda kullanılan unsurlardan hareketle; sınıf farklılıklarını ya da dönemin giyim ve kuşamı hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Dönem dergilerindeki karikatürlerde, ekonomi, istibdat ve hürriyet gibi kelimeler sıkça kullanılır. Bu konuların yanı sıra dönemin şehirleşme ile ilgili problemleri de eleştirilir. Bilhassa ortalığın çok tozlu olmasına ve yollarla ilgili konulara sıkça yer verilir. Milli mücadele döneminde çıkan dergilerdeki (Güleryüz, Aydede gibi) karikatürlerde milli duyarlılıklarla ilgili konular, Türk bayrağı ve Mehmetçik imgeleri kullanılır.

İmlâ ile ilgili hassasiyet, dergicilikte tecrübe kazanılmakla birlikte artar. İmlâ noktasına azami özen gösteren gazetelerden biri Davul gazetesidir. Gazetede "Garip Satırlar" başlığı altında, hem kendi sayfalarında yapılan yanlışlar hem de diğer neşriyatlarda yapılan hatalar, mizahi bir dille tenkit edilir. Başlangıçta kapak sayfaları renksiz olan bazı gazeteler, ilerleyen sayılarda renkli olarak basılmaya başlanır. Davul benzeri bazı gazeteler, gerekli gördükleri bazı ifadelerdeki kelimelerin Fransızca karşılıklarını da kullanırlar. Gazete ve dergilerin dil ve üsluplarında tutarlılık bulunmaz. Bu yayınların üsluplarının ve dillerinin sade ve anlaşılır olması, popüler olmalarıyla doğru orantılıdır. Uzun

ömürlü olmayan mizah gazetelerinin ortak özelliği, yayınlarında mizahi unsurları azaltmaları, bunun yerine bir mizah gazetesi için ciddi kabul edilebilecek metinlere yer vermeleridir.

Gazeteler, bilinen gazete ölçülerinde çıkarken, bazılarında dergi boyutlarında çıkar. Genelde sayfa yapısı olarak ikişerli sütunlar tercih edilir. Sayfa sayısı az olan bazı dergiler, üçerli sütun tertibini tercih ederler. Muhteva tertibinde; günlük ve popüler konular ilk sayfalarda yer alırken, etkinlik kapsamında düşünebilecek metinler, mektuplar son sayfalarda yer alır. İlan ve reklamlarda bir düzen gözetilmez, uygun olan her boş kısım bu tür metinlerle doldurulmuştur.

Dönem içerisinde benzer yayın politikasına ve benzer muhtevaya sahip olan gazete ve dergiler bulunmaktadır. Bu tür yayınların benzerliği aynı kişi tarafından çıkarılmış olmalarıyla ilgilidir. Bu duruma en güzel örnek; Akbaba ve Aydede dergileridir. Dergi ve gazetelerde çoğunlukla müstear isimle ya da isimsiz çıkan metinlere rastlamak mümkündür.

KAYNAKÇA

- Apaydın, M. (2007). Tanzimat'tan Sonra Mizah ve Hiciv. *Türk Edebiyatı Tarihi*. C.3, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Attardo, S. (1997). "The semantic foundations of cognitive theories of humour.", *Humour: International Journal of Humour Research*, 10 (4): 395–420.
- Aydın, H. (2010). *II. Meşrutiyet Döneminde basın ve siyaset*. Konya: Palet Yayınları.
- Balcıoğlu, S. (2001). *Önce çizdim sonra yazdım*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çapanoğlu, M. S. (1970). *Basın tarihimizde mizah dergileri*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

- Çeviker, T. (1988). *Gelişim sürecinde Türk karikatürü Meşrutiyet Dönemi 1908-1918*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Eker, G. Ö. (2009). *İnsan kültür mizah*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Erdem, S. S. (2015). "N. Nurettin Rüştü ve Cadaloz Gazetesi.", *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10/5 Spring: 141-158.
- İnsel, D. (1984). *Türkiye'de dergiler ansiklopediler (1849-1984)*. İstanbul: Gelişim Yayınları.
- İnuğur, N. (2005). *Basın yayın tarihi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Oral, F. S. (1970) *Türk basın tarihi Cumhuriyet Dönemi*. Ankara: Oral Yayınları.
- Öngören, F. (1998). *Cumhuriyet'in 75. yılında Türk mizahı ve hicvi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yayınları.
- Özkorkut, N. Ü. (2002). "Basın özgürlüğü ve Osmanlı Devletindeki Görünümü.", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.51, S.3: 65-84.
- Tonga, N. (2008). "Türk Edebiyatı Tarihinde Mühim Bir Mecmua: Akbaba (1922–1977)", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History of Turkish or Turkic*, 3/2 Spring: 665-679.
- Türkmen, F. (2000). "Osmanlı Döneminde Türk Mizahı.", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, IV: 1-10.
- Yazıcı, N. (2011). "Yazılı Türk Mizahının Gelişim Sürecinde Batılı Anlamda İlk Mizah Dergisi: Cem.", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6/3 Summer: 1299-1313.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Salvatore Attardo explains humour with the words joke, contrariety, idea and criticism, and says when these four words come together (visually, in written, verbally) they can turn into quite an effective power. With the addition of humour magazines and journals to the periodicals which became popular with The Tanzimat Period, the invisible effect of humour that had remained in oral narrative tradition until then became more concrete. Diyojen, the first humour journal published in 1870, was closed four times and has an important place in the determination/manifestation of this effect.

The journey of humour from 1870s to the Republic period forms the base of this study and the previously examined journals such as Diyojen and Akbaba have also been considered in this study. The journals of Kahkaha, which was first published in 1874, Curcuna, which was published in 1909 and Davul, which was first published in 1915, have an important role in understanding the process and the codes of the Ottoman Turkish humour periodicals.

Method

General scanning pattern was preferred in the study. The extent of this study is Turkish humour periodicals published in Arabic letters, namely in Ottoman Turkish. Some examples are copies of newspapers Diyojen, Akbaba, Kahkaha, Curcuna and Davul. To achieve this purpose, all documents were examined one by one with document examining method. In the study, punctuation marks in the texts quoted from these publications were strictly kept. Moreover, the content of puzzles, events and comics included in these newspapers were

evaluated in terms of humour and the differences among them were analysed with regard to humour journalism.

Significance of the Study

In the study; the publishing policies of these publications, the concordance of the publishing policy and the content, how humour was reflected on the other genres and which genres were used in these magazines, (comics, joke, anecdote etc.), the shape of the humour magazine or journals (layout, the lettering, the presentation and the design of the cover, its containing how many pages) will be evaluated. Thus, each periodical will be analyzed in its own period and the sense of humour of that period will be presented, and the place and the process of humour in the Turkish humour publishing will be determined generally with the intervention of the four aforementioned periodicals.

Findings (Results)

One of the most typical characteristics of the early humour papers was that they addressed political matters baldly. Two of the leading ones among those periodicals, including express attitudes and both of which were founded specifically to criticize Sultan Abdulhamid II: were *Diyojen* and *Davul*. *Davul* featured Sultan Abdulhamid as an unfavorable, repulsive figure in almost all of its cartoons. This approach even led to such infernal instances that other figures were drawn in the forms that resemble the face of the sultan.

The humour papers of the time occasionally featured certain articles or pieces that one would not expect to read in a humour paper such as an article about the women's rights or a news report about the activities of a group of female activists in Europe. The fact that such articles and news stories were given coverage indicates that the periodicals of the time did not have clearly

identified editorial policies. The paper Davul is the clearest example of such case as it would feature any defamatory article or news piece about Sultan Abdulhamid II even if such article or news piece is not a humourous one. The statement, featured in the first issue of the paper Diyojen, which read as “Issues with the Government and the problems of the public will be addressed and discussed, and any elements of foreign interference to our country and culture will be teased and ridiculed”, is an important donée to understand the fashion of humour that prevailed at the time.

On the other hand, there were other periodicals, which chose not to get involved in actual politics of the time. An example of those periodicals would be Curcuna, the first humour paper that declared its intention not to implement an editorial policy against the ruling power by way of the declaration, reading as “Illustrated humour paper at disposal of the Constitutional Government, published on every Friday and Tuesday”. Likewise, despite having been published in a different period of time, the magazine Akbaba, a remarkably long-standing periodical, also made efforts to implement an editorial policy that was not against the ruling power. In fact, the magazine suggested that the reasons why it could be published for such a long period were that it was able to address to people from all strata, it had a good judgment about the severity of its criticisms and that it could actually speak for the people. The newspapers of the time were in an interactive relation with the political and social life. For instance, it was possible to read in Diyojen about an event that had taken place within the week, about another article that had been published within the preceding issue, or about a matter of discussion covered by another paper. Such interactive approach of the periodicals helped them, and thus their humour, to become popular, and so popular that their circulation ranged between 3,000 and 10,000 at the time. Diyojen stands out amongst those periodicals as it was the only paper that approached to 10,000 in terms of

circulation (The paper declares in its 128th issue that it would be printed in 4500 copies as the first edition, and in 2500 more copies as an additional edition).

The early humour periodicals did not hesitate to give coverage to materials of non-humour nature with a view to address the broadest audience possible, as a result the approach was possible to run into a short story without any sense of humour in those periodicals. Certain humour magazines and papers such as Akbaba adopted an editorial policy that allowed for the publication of other genres than humour as well. The most important characteristic of humour periodicals published especially during the Republic period was that they tapped into other genres of literature. Despite being rare in the publications of the early times; another important feature was that satire and criticism were based on irony both in articles and in humour texts, the reason of which was the fact that the periodicals treaded in the footsteps of their peers in the West. Another humour approach observed with the newspapers of the time was to publish letters of criticism, authored with a jargon that would appear to have been authored by a renowned figure, this approach eventually caused Diyojen to be closed.

While some humour magazines gave coverage to crossword puzzles, prize puzzles or grammatical or semantic riddles in order to grow the audience or address different strata, some others did not. Almost all humour papers featured intriguing humour figures such as puppets or smiling faces on their cover pages. The periodicals are observed to have predominantly used such genres of West origin as comedy, humourous stories and anecdotes. Early periodicals featured column articles and essays together.

The clothes of the cartoon figures provide insight about the class distinctions or the dressing codes and customs of the time. Words such as economy,

oppression, despotism, freedom and liberty seem to have been most frequently used within the magazines of the time. Another topic of criticism was the issues with urbanization such as the dust problem in settlements and the problems with the roads. The magazines published during the era of the War of Independence (such as *Guleryuz*, *Aydede*) featured topics addressing to nationalist and patriotic sentiment and images such as Turkish flag and *Mehmetcik* (Turkish Soldier).

The sensitivity about orthography and spelling increased as more experience was gained in publishing periodicals. One of the papers that stood out for being extremely elaborate and attentive about orthography and spelling was *Davul*, which actually gave coverage to a corner, titled “*Garip Satırlar*” (Bizarre Lines) where orthographic and spelling mistakes made both in the paper’s own issues and in the issues of other publications were humourously criticized. Certain papers, the covers of which had initially been printed in black and white, subsequently began to print their cover pages in multicolor. Several papers such as *Davul* occasionally used phrases in French, if required instead of Turkish expressions. The papers and magazines do not seem to pose consistency in terms of jargon and tone. The more popular they became, the plainer their jargon and tone turned in. A common trait of the humour papers that were not published for long periods of time was that they narrowed the coverage of their humourous content to broaden the coverage for rather serious materials.

While most papers were published in regular newspaper size, some others were published magazine size. Page layouts were mostly two-columned. Certain magazines with small number of pages seem to have preferred three-columned page layout. In terms of the coverage; while daily and popular topics were featured in the first pages, other materials such as event reports or letters were featured in the last pages. There was not a specific and consistent custom about

advertisements, and such pieces were placed into any suitable space. There were papers and magazines with similar editorial policies and contents, they were published by the same people. A sound example for such periodicals would be the magazines Akbaba and Aydede. Materials published with alias or anonymously were very common in the magazines and papers of the time.